

Wymagania edukacyjne z biologii dla klasy 3 gimnazjum

Ocena dopuszczająca

Ocena dostateczna

Ocena dobra

Ocena bardzo dobra

V.5. Układ nerwowy i dokrewny

- określa rolę układu nerwowego
- rozróżnia układ nerwowy ośrodkowy i obwodowy
- rozpoznaje na rysunku lub schemacie tkankę nerwową
- wskazuje na schematycznym rysunku lub modelu części mózgowia (mózg, mózdzek i rdzeń przedłużony)
- uzasadnia konieczność ochrony głowy przed urazami
- podaje przykłady odruchów warunkowych i bezwarunkowych oraz ich znaczenie w życiu człowieka
- przedstawia czynniki wywołujące stres oraz korzystne dla zdrowia sposoby radzenia sobie ze stresem
- uzasadnia konieczność wysypiania się w prawidłowym funkcjonowaniem organizmu
- wyróżnia gruczoły dokrewne
- wskazuje gruczoły dokrewne na schematycznym rysunku lub modelu sylwetki człowieka
- wyjaśnia, co to jest hormon
- określa przyczyny cukrzycy i sposoby zapobiegania jej skutkom
- uzasadnia konieczność konsultacji z lekarzem odnośnie przyjmowania środków lub leków hormonalnych, np. tabletek antykoncepcyjnych, sterydów

- rozróżnia elementy ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego
- wskazuje na rysunku elementy neuronu (akson, dendryty, ciało komórki)
- przedstawia podstawowe cechy budowy neuronu i jego funkcje
- określa kierunek przepływu impulsu nerwowego wzdłuż neuronu
- wymienia funkcje głównych części mózgowia
- podaje przykłady działania układu nerwowego współczulnego i przywspółczulnego
- podaje przykłady wyższych czynności nerwowych, np. myślenie, pamięć, kojarzenie
- opisuje drogę impulsu w łuku odruchowym, wskazując jego elementy na schematycznym rysunku
- określa kierunek przewodzenia impulsu nerwowego wzdłuż łuku odruchowego
- podaje zasady efektywnego uczenia się
- podaje przykłady pozytywnego i negatywnego działania stresu na organizm człowieka
- przedstawia podstawową rolę gruczołów dokrewnych w regulacji procesów życiowych
- przedstawia antagonistyczne działanie insuliny i glukagonu
- przedstawia biologiczną rolę hormonu wzrostu, tyroksyny, insuliny, adrenaliny, testosteronu, estrogenów

- opisuje budowę oraz funkcje ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego
- określa przystosowania neuronów (w budowie i właściwościach) do pełnienia funkcji w układzie nerwowym
- określa funkcje części mózgowia
- wyjaśnia pojęcia: *kora mózgowa*, *ośrodek korowy*, *wyższe czynności nerwowe*
- porównuje działanie układu nerwowego współczulnego i przywspółczulnego
- opisuje budowę i działanie łuku odruchowego
- uzasadnia znaczenie obronne odruchów bezwarunkowych
- przedstawia rolę odruchów warunkowych w procesie uczenia się
- wyjaśnia, co to jest stres, kiedy powstaje i jak wpływa na organizm
- porównuje działanie układu dokrewnego i nerwowego
- wykazuje różnice między gruczołami wydzielania zewnętrznego i wewnętrznego (dokrewnymi)
- wyjaśnia nadrzędną rolę przysadki w regulacji hormonalnej
- uzasadnia konieczność jodowania soli kuchennej

- wykazuje związek budowy neuronu z pełnioną funkcją
- wyjaśnia działanie synapsy w przebiegu impulsu nerwowego
- opisuje budowę i funkcje ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego
- wykazuje związek budowy mózgu (silne pofałdowanie) z jego funkcją
- wskazuje na modelu mózgu lub schematycznym rysunku ośrodki korowe
- opisuje mechanizm powstawania odruchu warunkowego
- podaje różnice między odruchami bezwarunkowymi i warunkowymi
- wymienia przykłady metod skutecznego uczenia się opartych na wykorzystywaniu wszystkich zmysłów
- analizuje wpływ wysypiania się na procesy uczenia się i zapamiętywania oraz odporność organizmu
- opisuje budowę i funkcje układu dokrewnego
- uzasadnia współdziałanie układu dokrewnego i nerwowego na przykładzie reakcji na stres
- wyjaśnia związek między działalnością hormonalną gruczołów płciowych a zdolnością rozmnażania
- przedstawia skutki niewłaściwego

V.6. Narządy zmysłów i układ ruchu

wyróżnia rodzaje zmysłów i ich funkcje lokalizuje receptory i narządy zmysłów w organizmie człowieka rozpoznaje elementy budowy oka i określa ich funkcje przedstawia zasady higieny narządu wzroku uzasadnia potrzebę wykonywania kontrolnych badań wzroku określa drogę fali dźwiękowej w uchu wymienia elementy budowy ucha i ich funkcje uzasadnia konieczność higieny narządu słuchu wyróżnia główne elementy układu ruchu i ich funkcje wskazuje na modelu główne części szkieletu: szkielet osiowy, obręczy i kończyn określa funkcje kości wskazuje stawy na modelu lub schemacie określa czynniki wpływające na stan kości podaje przykłady stawów rozdziela rodzaje tkanek mięśniowych wymienia narządy zbudowane z różnych rodzajów tkanki mięśniowej podaje przykłady aktywności fizycznej pozytywnie wpływającej na zdrowie człowieka	przeprowadza doświadczenia badające wrażliwość wybranych komórek zmysłowych (np. dotyku) bada wrażliwość zmysłu smaku i węchu wymienia struktury tworzące zmysł wzroku przedstawia drogę bodźca świetlnego wyróżnia wady wzroku wskazuje lokalizację odpowiednich narządów oraz receptorów słuchu i równowagi przedstawia wpływ hałasu na zdrowie człowieka rozpoznaje na schemacie, rysunku, modelu wybrane elementy szkieletu osiowego, obręczy i kończyn podaje funkcje tkanki kostnej i chrzęstnej opisuje budowę kości przedstawia na schemacie budowę stawu wymienia cechy budowy fizycznej i chemicznej kości umożliwiające pełnienie ich funkcji podaje funkcje oraz podstawowe cechy budowy tkanki mięśniowej wykazuje współdziałanie mięśni (o działaniu antagonistycznym) i kości na przykładzie ruchu kończyny górnej lub dolnej określa rolę ścięgien i więzadeł wyróżnia wady postawy i możliwe przyczyny ich powstawania określa czynniki wpływające na stan kości i właściwy rozwój muskulatury	przedstawia rolę zmysłów w odbiorze wrażeń ze środowiska interpretuje wyniki doświadczeń badających wrażliwość wybranych komórek zmysłowych opisuje budowę gałki ocznej wyjaśnia różnice między widzeniem z różnych odległości i w różnych warunkach świetlnych opisuje budowę ucha przedstawia przebieg fali dźwiękowej wskazuje wybrane kości na modelu szkieletu rozpoznaje tkankę chrzęstną i kostną na preparacie mikroskopowym, rysunku, schemacie lub na podstawie opisu podaje przykłady narządów i struktur zbudowanych z tkanek kostnej i chrzęstnej wykazuje zależność między budową kości i jej funkcją określa funkcje elementów budowy stawu przedstawia podstawowe cechy budowy tkanek (chrzęstnej i kostnej) warunkujące pełnienie funkcji wymienia czynniki niezbędne do skurczu mięśnia samodzielnie przeprowadza obserwacje mikroskopowe tkanek mięśniowych określa rolę aktywności fizycznej we właściwym funkcjonowaniu organizmu opisuje sposoby udzielenia pierwszej	wyjaśnia na przykładach współdziałanie zmysłów w odbiorze wrażeń ze środowiska samodzielnie planuje doświadczenia lokalizujące receptory zmysłu węchu i smaku przedstawia budowę i funkcje oka w procesie widzenia przedstawia przyczyny powstawania wad wzroku oraz sposoby ich korygowania dowodzi obecności plamki ślepej na siatkówce oka wyjaśnia budowę i działanie narządu słuchu wyjaśnia budowę i działanie narządu równowagi wykazuje związek budowy tkanek (chrzęstnej i kostnej) z pełnionymi funkcjami samodzielnie wykonuje rysunki tkanek (chrzęstnej i kostnej) na podstawie obserwacji mikroskopowej wymienia rodzaje stawów, określając ich zakres ruchu przeprowadza doświadczenie wykazujące rolę składników chemicznych kości porównuje budowę i sposób funkcjonowania różnych rodzajów tkanek mięśniowych wykazuje współdziałanie mięśni, ścięgien, kości i stawów w prawidłowym funkcjonowaniu układu ruchu

<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia negatywny wpływ środków dopingujących na zdrowie człowieka • określa sposoby zapobiegania wadom postawy 	ciała	<p>pomocy przy złamaniach i zwichnięciach</p>	<ul style="list-style-type: none"> • argumentuje szkodliwość stosowania środków dopingujących
--	-------	---	--

V.7. Układ rozrodczy

<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na schematycznych rysunkach narządy rozrodcze żeńskie i narządy rozrodcze męskie • określa rolę narządów rozrodczych męskich i żeńskich • wyjaśnia, co to jest zapłodnienie i kiedy może nastąpić • określa konsekwencje stosunku płciowego bez zabezpieczenia, w czasie owulacji • wymienia objawy ciąży • wyjaśnia wpływ czynników zewnętrznych na prawidłowy rozwój zarodka i płodu • określa rolę łożyska w odżywianiu zarodka i płodu • dokonuje podziału życia człowieka na okresy • wymienia choroby przenoszone drogą płciową: kiłę, rzeżączkę, AIDS, zarażenie HPV • przedstawia podstawowe zasady profilaktyki chorób przenoszonych drogą płciową • rozpoznaje sytuacje wymagające konsultacji lekarskiej 	<ul style="list-style-type: none"> • określa anatomiczne oraz fizjologiczne przemiany w ciele dziewczyny i chłopca w okresie dojrzewania • wskazuje dni płodne na wykresie zmian temperatury podczas cyklu miesięczkowego • określa miejsce zapłodnienia w układzie rozrodczym kobiety • interpretuje zależność między postępowaniem kobiety w ciąży a prawidłowym rozwojem zarodka i płodu • opisuje rozwój zarodkowy i płodowy człowieka • wyjaśnia, jakie są potrzeby człowieka na różnych etapach rozwoju • wymienia cechy fizycznego, psychicznego i społecznego dojrzewania człowieka • określa drogi zakażenia się HIV, HBV i HCV oraz HPV • przedstawia objawy chorób przenoszonych drogą płciową: kiły, rzeżączki, AIDS, zarażenia HPV 	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje budowę plemnika i komórki jajowej • przedstawia rolę gamet w procesie zapłodnienia • opisuje etapy cyklu miesięczkowego kobiety • przedstawia zmiany hormonalne w czasie cyklu miesięczkowego • wyjaśnia znaczenie świadomego macierzyństwa w prawidłowym przebiegu ciąży • wyjaśnia proces powstawania zarodka z zygoty • uzasadnia znaczenie higienicznego trybu życia kobiety w ciąży i potrzebę właściwego klimatu psychicznego dla rozwoju płodu • uzasadnia różnice w potrzebach i ograniczenia człowieka w różnych fazach rozwoju osobniczego • opisuje przebieg kiły, rzeżączki, AIDS • określa, jakie badanie może wykryć kiłę, rzeżączkę, obecność HIV i HPV • uzasadnia konieczność przeprowadzania okresowych badań profilaktycznych w celu ochrony zdrowia 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje związek między zmianami w okresie dojrzewania u dziewcząt i chłopców a produkcją hormonów • wyjaśnia znaczenie wydzielania progesteronu w utrzymaniu ciąży • wykazuje współdziałanie układów: dokrewnego i rozrodczego w funkcjach rozrodczych kobiety i mężczyzny • przedstawia rolę błon płodowych w rozwoju płodu • wyjaśnia, w jaki sposób dochodzi do powstania bliźniąt jednojajowych i dwujajowych • opisuje przebieg ciąży • wykazuje konieczność przystosowania się dziecka do nowych warunków życia po porodzie • przedstawia cechy i przebieg fizycznego, psychicznego i społecznego dojrzewania człowieka • analizuje związek między własnym postępowaniem a zachowaniem zdrowia • przewiduje indywidualne i społeczne skutki zakażenia HIV, HBV i HCV oraz HPV
--	--	---	---

Dział VI. ZDROWIE I CHOROBY

<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>choroba</i> i <i>zdrowie</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • określa drogi zakażenia wirusami 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia choroby wywoływane przez 	<ul style="list-style-type: none"> • definiuje pojęcia: <i>zdrowie</i>
---	--	--	---

<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady chorób zakaźnych i niezakaźnych • wymienia zasady profilaktyki chorób zakaźnych • przedstawia powody, dla których powinniśmy się szczepić • rozpoznaje sytuacje wymagające konsultacji lekarskiej • określa podstawowe zasady profilaktyki chorób nowotworowych • podaje możliwe przyczyny uzależnienia • przedstawia negatywny wpływ na zdrowie człowieka alkoholu, narkotyków, nadużywania leków 	<p>i mikroorganizmami</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia konieczność okresowego wykonywania badań kontrolnych (podstawowego badania laboratoryjnego krwi i moczu) w celu zachowania zdrowia • podaje przykłady chorób nowotworowych i czynniki sprzyjające ich rozwojowi (np. niewłaściwa dieta, tryb życia, substancje psychoaktywne, promieniowanie UV) • wyjaśnia, co to jest uzależnienie i jakie są jego etapy • wymienia osoby, instytucje, u których należy szukać pomocy lub rady w razie uzależnienia 	<p>wirusy, bakterie, protisty i pasożyty zwierzęce</p> <ul style="list-style-type: none"> • ocenia indywidualne i społeczne skutki zakażenia • wymienia zabiegi niszczące czynniki chorobotwórcze • wyjaśnia działanie szczepionki • analizuje informacje dołączone do leków • definiuje pojęcie <i>nowotwór</i> • na wybranych przykładach chorób nowotworowych podaje możliwe przyczyny ich rozwoju i leczenia • podaje argumenty przeciw spożywaniu alkoholu i zażywaniu narkotyków • argumentuje, dlaczego nie należy bez wyraźnej potrzeby przyjmować leków ogólnodostępnych 	<p><i>psychiczne, zdrowie fizyczne i zdrowie społeczne</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • określa ogólne tendencje w zachorowalności na niektóre choroby • uzasadnia, dlaczego antybiotyki i inne leki należy stosować zgodnie z zaleceniami lekarza • wykazuje związek między profilaktyką przeciwnowotworową a skutecznością leczenia nowotworów • ocenia społeczne koszty leczenia uzależnień • wykazuje konieczność analizowania informacji w ulotkach dołączanych do leków
---	--	---	--

Wymagania podstawowe. Uczeń:		Wymagania ponadpodstawowe. Uczeń:	
ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra
Dział VII. EKOLOGIA – NAUKA O ŚRODOWISKU			
<ul style="list-style-type: none"> wyróżnia elementy żywe i nieożywione w obserwowanym ekosystemie oblicza zagęszczenie wybranej rośliny na badanym terenie określa znaczenie wiedzy ekologicznej w życiu człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia podstawowe pojęcia ekologiczne: ekosystem, biocenoza, populacja, producenci, konsumenci, destruenci, liczebność gatunku, rozmieszczenie gatunku dokonuje w terenie pomiaru liczebności danego gatunku, określa jego rozmieszczenie i zagęszczenie dokumentuje wyniki obserwacji wybiera spośród podanych określeń właściwe wnioski do wyników obserwacji 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje właściwości populacji oblicza liczebność populacji na danym terenie na podstawie podanych wartości klasyfikuje obserwowane rozmieszczenie osobników w populacji jako losowe, skupiskowe lub regularne interpretuje dane przedstawione za pomocą wykresu formułuje wnioski na podstawie doświadczeń 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje, na podstawie wybranych przykładów, powiązania między organizmami a środowiskiem wykazuje związek między poziomem wiedzy ekologicznej społeczeństwa a zachowaniem równowagi w środowisku
<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady czynników biotycznych i abiotycznych wybranego ekosystemu opisuje wpływ wybranego czynnika abiotycznego ekosystemu (np. wody, światła, tlenu lub dwutlenku węgla) na wybrany organizm roślinny lub zwierzęcy 	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia czynniki środowiska niezbędne do prawidłowego funkcjonowania organizmów w środowisku wodnym i lądowym opisuje wpływ wybranego czynnika abiotycznego ekosystemu (wody, światła, tlenu lub dwutlenku węgla) na organizmy roślinne i zwierzęce 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje parametry wybranych czynników środowiska w wodzie i na lądzie wyjaśnia związek między natężeniem czynnika środowiska a występowaniem organizmu w tym środowisku 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje wpływ wybranych czynników abiotycznych na ekosystem wykazuje różnorodne powiązania między czynnikami wybranego ekosystemu syntetyzuje wiedzę na temat czynników środowiska i ich wpływu na organizmy

Wymagania podstawowe. Uczeń:		Wymagania ponadpodstawowe. Uczeń:	
ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> • identyfikuje drapieżnictwo i roślinożerność na podstawie opisu lub schematu • opisuje, na wybranych przykładach wcześniej poznanych drapieżnych ssaków, przystosowania do chwytania zdobyczy 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na wybranych przykładach organizmów, co to jest drapieżnictwo • wyjaśnia pojęcia <i>drapieżnik</i>, <i>ofiara</i>, na podstawie przykładów organizmów • opisuje, na wybranych przykładach, przystosowania ofiar do obrony przed drapieżnikami 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na podstawie analizy wykresu, jak zjadający i zjadani regulują wzajemnie swoją liczebność • przedstawia, na wybranym przykładzie ssaka roślinożernego, adaptacje zwierząt do odżywiania się pokarmem roślinnym • podaje przykłady przystosowań różnych roślin do obrony przed zgryzaniem 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia konieczność istnienia różnorodnych relacji antagonistycznych między organizmami dla utrzymania równowagi w przyrodzie • syntetyzuje wiedzę na temat antagonistycznych relacji między organizmami
<ul style="list-style-type: none"> • identyfikuje konkurencję i pasożytnictwo na podstawie opisu lub schematu • rozpoznaje pasożyty wewnętrzne i zewnętrzne oraz ich żywicieli • na przykładzie dowolnie wybranych gatunków wskazuje zasoby, o które konkurują 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na wybranych przykładach organizmów, co to jest konkurencja i pasożytnictwo • określa cechy wybranego zwierzęcia przystosowujące go do pasożytnictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia skutki konkurencji wewnątrzgatunkowej i międzygatunkowej • klasyfikuje wybrane pasożyty do grup systematycznych • przedstawia, na przykładzie poznanych pasożytów, ich adaptacje do pasożytniczego trybu życia 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia konieczność zachodzenia relacji antagonistycznych między organizmami w celu utrzymania równowagi w ekosystemie • syntetyzuje wiedzę na temat antagonistycznych relacji między organizmami
<ul style="list-style-type: none"> • określa, na podstawie przykładów organizmów, korzystne relacje między gatunkami • identyfikuje korzystne relacje na podstawie opisu lub schematu 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to jest mutualizm i protokooperacja • wykazuje, na wybranym przykładzie gatunków, że symbioza (mutualizm) jest wzajemnie korzystna dla przeżycia obu organizmów 	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje, na podstawie przykładów organizmów, mutualizm i protokooperację • wykazuje, że organizmy danej biocenozy są powiązane różnymi wzajemnie korzystnymi zależnościami 	<ul style="list-style-type: none"> • ocenia wpływ relacji korzystnych między gatunkami na szansę ich przeżycia

Wymagania podstawowe. Uczeń:		Wymagania ponadpodstawowe. Uczeń:	
ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> wskazuje producentów, konsumentów i destruentów w wybranej biocenozie rozdziela producentów i konsumentów w łańcuchach oraz sieciach pokarmowych określa rolę producentów, konsumentów i destruentów w przyrodzie 	<ul style="list-style-type: none"> konstruuje proste łańcuchy pokarmowe danej biocenozy na podstawie np. opisu lub rysunku 	<ul style="list-style-type: none"> konstruuje sieci pokarmowe biocenozy na podstawie opisu, rysunku lub obserwacji opisuje zależności pokarmowe (łańcuchy i sieci pokarmowe) w wybranym ekosystemie 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia, na przykładzie wybranej biocenozy, istnienie organizmów zajmujących różne poziomy pokarmowe przewiduje następstwa ubytku określonego gatunku w ekosystemie bogatym i ubogim w gatunki
<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia rolę producentów w przemianie materii nieorganicznej w organiczną wyjaśnia rolę destruentów w przemianie materii organicznej w nieorganiczną 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje krążenie materii w przyrodzie w postaci związków organicznych zawartych w pokarmie wykazuje, że organizmy fotosyntezujące (producenci) pobierają CO₂ z atmosfery i przy udziale energii słonecznej wykorzystują uzyskany w ten sposób węgiel do syntezy związków organicznych swoich ciał wykazuje, że organizmy wykorzystują pobraną w pokarmie energię do procesów życiowych i w tym sensie jest ona tracona 	<ul style="list-style-type: none"> określa losy energii i materii organicznej, skumulowanych w ciałach roślin na kolejnych poziomach pokarmowych przedstawia rolę producentów, konsumentów i destruentów w obiegu materii i przepływie energii przez ekosystem wykazuje, że do funkcjonowania ekosystemów jest niezbędny stały dopływ energii słonecznej 	<ul style="list-style-type: none"> wykazuje, że materia krąży a energia przepływa w ekosystemie dowodzi, że im organizm jest na wyższym poziomie pokarmowym, tym dysponuje mniejszą ilością energii
Dział VIII. DZIEDZICZENIE CECH			

Wymagania podstawowe. Uczeń:		Wymagania ponadpodstawowe. Uczeń:	
ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to jest dziedziczność, dziedziczenie cech, gen, genetyka • podaje przykłady cech dziedzicznych i nabytych na przykładzie człowieka • określa rolę, jaką odgrywa DNA w każdej komórce 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to jest informacja genetyczna • wyjaśnia, co to jest DNA • opisuje przebieg i znaczenie replikacji DNA 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia strukturę podwójnej helisy DNA • wykazuje rolę DNA w przechowywaniu i powielaniu informacji genetycznej 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje, w jaki sposób cechy dziedziczne są przekazywane z pokolenie na pokolenie • syntetyzuje wiedzę na temat DNA jako substancji dziedzicznej
<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to jest kod genetyczny • wskazuje geny jako jednostki dziedziczenia 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia różnicę między informacją genetyczną a kodem genetycznym • przedstawia zależność między genem a cechą 	<ul style="list-style-type: none"> • określa sposób zapisania informacji genetycznej w DNA • wyjaśnia cechy kodu genetycznego • wykazuje, że nie wszystkie zawarte w DNA informacje są odczytywane jednocześnie 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia sposób odczytywania informacji genetycznej • interpretuje zależność: gen → białko → cecha
<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to są chromosomy i gdzie są zlokalizowane • rozróżnia autosomy i chromosomy płci • rozróżnia, na podstawie liczby chromosomów, komórki haploidalne i diploidalne • oblicza w podanych przykładach haploidalną i diploidalną liczbę chromosomów 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje budowę chromosomu (chromatydy, centromer) i sposób ułożenia w nich genów • wykazuje, że DNA w czasie podziałów komórkowych występuje w postaci chromosomów • odróżnia podział mitotyczny od mejotycznego na podstawie opisu lub schematu 	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje podział mitotyczny z podziałem mejotycznym • wykazuje znaczenie biologiczne mitozy i mejozy • określa, w jaki sposób zmienia się liczba chromosomów podczas mitozy i mejozy 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje, że podczas wytwarzania gamet musi zajść podział mejotyczny komórki wyjściowej • wykazuje znaczenie replikacji w podziałach komórkowych

Wymagania podstawowe. Uczeń:		Wymagania ponadpodstawowe. Uczeń:	
ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> wykazuje istnienie różnych alleli danego genu wyjaśnia, na przykładzie cech człowieka, co to są cechy dominujące i recesywne rozpoznaje, na podstawie opisu lub zapisu symbolami, homozygotę i heterozygotę 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia losy alleli danego genu podczas tworzenia komórek płciowych określa (zapisuje symbolami), na podstawie genotypu osobnika, gamety, jakie ten osobnik wytwarza zapisuje symbolami literowymi allele heterozygoty i homozygoty 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje dziedziczenie genów danej cechy podczas mitozy i mejozy rozwiązuje jednogenowe krzyżówki genetyczne z wykorzystaniem szachownicy Punnetta 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje przykłady rozwiązań krzyżówek genetycznych uzasadnia uniwersalność reguł dziedziczenia określa prawdopodobieństwo wystąpienia danej cechy na podstawie analizy krzyżówek genetycznych
<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia związek między genotypem a fenotypem podaje przykłady dziedziczenia wybranych cech człowieka odczytuje z genotypu fenotyp rodziców i potomstwa dotyczący grup krwi w układzie AB0, czynnika Rh i innych jednogenowych cech człowieka (np. barwy oczu) 	<ul style="list-style-type: none"> określa (zapisuje symbolami), na podstawie genotypu osobnika, gamety, jakie ten osobnik wytwarza zapisuje symbolami grupy krwi (w układzie AB0) oraz czynnik Rh i inne cechy jednogenowe człowieka (np. barwę oczu) dla poszczególnych genotypów przewiduje grupę krwi dziecka na podstawie genotypów rodziców 	<ul style="list-style-type: none"> na wybranych przykładach wykazuje wpływ środowiska i genotypu na fenotyp osobnika rozwiązuje krzyżówki jednogenowe z pełną dominacją i bez dominacji wyjaśnia dziedziczenie grup krwi człowieka (układ AB0, czynnik Rh) określa genotypy i fenotypy grup krwi (w układzie AB0, czynnik Rh) u potomstwa na podstawie analizy genotypów rodziców 	<ul style="list-style-type: none"> bada rozkład cech jednogenowych w kolejnych pokoleniach przewiduje występowanie cech dominujących i recesywnych na podstawie analizy genotypów osobników rodzicielskich analizuje schematy dziedziczenia pod kątem określania fenotypu i genotypu potomstwa

Wymagania podstawowe. Uczeń:		Wymagania ponadpodstawowe. Uczeń:	
ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> rozróżnia chromosomy płci i autosomy identyfikuje płeć na podstawie zestawu chromosomów podaje przykłady cech sprzężonych z płcią człowieka (np. hemofilię i daltonizm) rozpoznaje chromosomy płci zdrowego mężczyzny i zdrowej kobiety oraz chorych na hemofilię i daltonizm 	<ul style="list-style-type: none"> zapisuje symbolami zestaw chromosomów mężczyzny i kobiety przedstawia dziedziczenie płci u człowieka zapisuje symbolami chromosomy płci mężczyzny i kobiety chorych na hemofilię i daltonizm oraz zdrowych wyjaśnia, co to jest daltonizm i hemofilia 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje zestaw chromosomów kobiety i mężczyzny pod kątem liczby chromosomów (2n), liczby autosomów oraz liczby i rodzajów chromosomów płci określa genotypy i fenotypy osób, u których występują allele cech sprzężonych charakteryzuje hemofilię i daltonizm jako choroby sprzężone z płcią 	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia dziedziczenie płci człowieka i cech z nią sprzężonych uzasadnia występowania mniej więcej równej liczby kobiet i mężczyzn na świecie w wyniku dziedziczenia płci rozwiązuje proste krzyżówki obrazujące dziedziczenie cech sprzężonych z płcią (hemofilia i daltonizm)
<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady zmienności dziedzicznej i niedziedzicznej wskazuje mutacje jako przyczyny zmienności i chorób genetycznych podaje przykłady czynników mutagennych oraz ich źródeł 	<ul style="list-style-type: none"> podaje ogólną definicję mutacji i zmienności osobniczej rozpoznaje zestaw chromosomowy osoby z zespołem Downa podaje przykłady chorób genetycznych (np. zespół Downa, mukowiscydozę, hemofilię, daltonizm) wskazuje mutacje jako przyczyny chorób genetycznych 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje przyczyny i skutki zmienności dziedzicznej i niedziedzicznej określa przyczyny mutacji klasyfikuje mutacje na genowe i chromosomowe uzasadnia konieczność unikania kontaktów z czynnikami mutagennymi 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje inne niż mutacje przyczyny zmienności ogólnie charakteryzuje przyczyny, skutki i objawy wybranych chorób genetycznych (np. zespołu Downa, mukowiscydozy) syntetyzuje wiedzę na temat zmienności i mutacji
Dział IX. EWOLUCJA ŻYCIA			

Wymagania podstawowe. Uczeń:		Wymagania ponadpodstawowe. Uczeń:	
ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> wymienia główne źródła wiedzy dotyczące przebiegu ewolucji podaje przykłady dowodów bezpośrednich ewolucji 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcie <i>ewolucja organizmów</i> na wybranych przykładach określa, co to są narządy szczątkowe i jakie jest ich znaczenie jako świadectw ewolucji wskazuje pośrednie dowody ewolucji jako fakty uzyskane w trakcie badań naukowych 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje kończyny przednie kręgowców jako świadectwa ewolucji dostarczane przez anatomię porównawczą wskazuje świadectwa ewolucji dostarczane przez biochemię i biogeografię 	<ul style="list-style-type: none"> wykazuje znaczenie źródeł wiedzy (bezpośrednich i pośrednich) jako dowodów zachodzenia ewolucji charakteryzuje archeopteryksa jako organizm wykazujący cechy dwóch różnych gromad kręgowców
<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, na wybranym przykładzie, do czego prowadzi dobór naturalny wskazuje, że dobór sztuczny jest metodą uzyskiwania odmian roślin i zwierząt o cechach pożądanych przez hodowców 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje, że osobniki tego samego gatunku różnią się między sobą, konkurują o zasoby środowiska i spośród nich przeżywają te, które są najlepiej dostosowane do środowiska wyjaśnia, że nowe gatunki powstają w wyniku utrwalania zmian cech poprzez dobór naturalny 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje, że podstawą zachodzenia ewolucji jest zmienność, konkurencja i selekcja wskazuje różnice między doбором naturalnym a doбором sztucznym 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, na wybranym przykładzie, przyczyny wymierania i powstawania grup organizmów, np. dinozaurów przedstawia, w sposób ogólny, zarys przebiegu ewolucji organizmów na Ziemi analizuje prawidłowości ewolucji
<ul style="list-style-type: none"> przedstawia podobieństwa między człowiekiem a innymi naczelnymi (np. gorylem lub szympansem) wskazuje cechy właściwe tylko człowiekowi, odróżniające go od pozostałych naczelnych 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia cechy wspólne dla człowieka i zwierząt uzasadnia stwierdzenie, że wszystkie odmiany człowieka należą do jednego gatunku 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje rząd naczelnych przedstawia podobieństwa i różnice między człowiekiem a innymi naczelnymi jako wynik procesów ewolucyjnych określa przynależność systematyczną człowieka (do kręgowców, ssaków, łżyskowców, naczelnych) 	<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady czynników, jakie miały wpływ na przebieg ewolucji człowieka, np. rodzaj diety dowodzi, że w ślad za ewolucją biologiczną postępowała ewolucja kulturalna człowieka wskazuje miejsce człowieka w świecie organizmów

Wymagania podstawowe. Uczeń:		Wymagania ponadpodstawowe. Uczeń:	
ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra
Dział X. GLOBALNE I LOKALNE PROBLEMY ŚRODOWISKA			
<ul style="list-style-type: none"> wymienia gazy cieplarniane i ich źródła przedstawia przyczyny globalnego ocieplenia podaje przykłady skutków globalnego ocieplenia porównuje dane liczbowe i wykresy dotyczące zmiany temperatury oraz zawartości CO₂ oraz innych gazów w atmosferze 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia zależność między efektem cieplarnianym a globalnym ociepleniem określa źródła energii odnawialnej i nieodnawialnej określa sposoby ograniczenia emisji gazów cieplarnianych 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia konieczność ograniczenia emisji gazów cieplarnianych w celu zminimalizowania globalnego ocieplenia analizuje dane liczbowe i wykresy dotyczące zmiany temperatury oraz zawartości CO₂ oraz innych gazów w atmosferze 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje przyczyny i skutki globalnego ocieplenia przewiduje konsekwencje dalszego wzrostu CO₂ w atmosferze syntetyzuje wiedzę na temat globalnego ocieplenia klimatu
<ul style="list-style-type: none"> wymienia rodzaje odpadów i ich źródła określa negatywny wpływ składowiska odpadów na środowisko i zdrowie człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia potrzebę ograniczenia ilości odpadów jako jeden ze sposobów ochrony środowiska przyrodniczego wyjaśnia, na czym polega recykling odpadów 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje proces powstawania odpadów podaje sposoby zagospodarowywania odpadów (składowania, kompostowania, spalania i recyklingu) 	<ul style="list-style-type: none"> wykazuje wady i zalety różnych sposobów zagospodarowywania odpadów (składowania i spalania) syntetyzuje wiedzę na temat odpadów
<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia konieczność segregowania odpadów w gospodarstwie domowym proponuje działania ograniczające zużycie wody i energii w gospodarstwie domowym argumentuje, jak należy 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje, na podstawie uzyskanych danych statystycznych lub wykresów, zużycie surowców energetycznych w Polsce i na świecie 	<ul style="list-style-type: none"> przeprowadza pomiary dotyczące ilości wytwarzanych odpadów oraz zużycia energii i wody w gospodarstwie domowym analizuje wyniki pomiarów i przedstawia je na wykresach uzasadnia konieczność specjalnego 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje przemiany, jakie zachodzą od wydobycia węgla do przetworzenia jego energii w energię elektryczną uzasadnia konieczność ochrony środowiska na poziomie lokalnym

Wymagania podstawowe. Uczeń:		Wymagania ponadpodstawowe. Uczeń:	
ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra
postępować ze zużytymi bateriami, świetłówkami i lekami w celu ochrony środowiska		postępowania ze zużytymi bateriami, świetłówkami i lekami	
Dział XI. EKOSYSTEMY (po egzaminie gimnazjalnym)			
<ul style="list-style-type: none"> wymienia przykłady organizmów występujących w poszczególnych warstwach lasu (w Polsce) określa, jakie korzyści czerpie człowiek z lasu uzasadnia konieczność ochrony lasów 	<ul style="list-style-type: none"> wykazuje zależności pokarmowe organizmów w lesie rozpoznaje pospolite gatunki zwierząt i roślin żyjących w lesie przedstawia przystosowania wybranych zwierząt leśnych do warunków środowiska 	<ul style="list-style-type: none"> wykazuje zależności pokarmowe między organizmami w lesie posługuje się prostym kluczem do oznaczania gatunków ssaków, ptaków oraz drzew rozróżnia główne typy lasów w Polsce: bór, ols, grąd i dąbrowę 	<ul style="list-style-type: none"> określa rolę ściółki leśnej w powstawaniu próchnicy oraz jako miejsca bytowania i żerowania ogromnej ilości saprotrofów i destruentów uzasadnia stwierdzenie, że typ lasu określa się na podstawie występowania głównych gatunków drzew syntetyzuje wiedzę na temat lasu jako ekosystemu

Wymagania podstawowe. Uczeń:		Wymagania ponadpodstawowe. Uczeń:	
ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady ekosystemów wodnych • rozpoznaje wybrane gatunki roślin i zwierząt żyjących w jeziorze • wymienia sposoby ochrony ryb i innych gatunków organizmów wodnych 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia warunki życia oraz przykłady organizmów żyjących w strefie przybrzeżnej, toni wodnej i strefie przydennej jeziora • podaje przykłady łańcuchów pokarmowych w jeziorze 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje przystosowania roślin i zwierząt do życia w poszczególnych strefach jeziora • uzasadnia konieczność ochrony ryb i innych gatunków wodnych jako ważnych ogniw biocenozy 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje różnice między środowiskiem lądowym a wodnym (gęstość, dostępność światła, ilość tlenu, CO₂, wody) • syntetyzuje wiedzę na temat jeziora jako ekosystemu
<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje, na podstawie fotografii lub rycin, ekosystemy lądowe świata: pustynię, sawannę, tundrę, tajgę, las mieszany, wilgotny las równikowy • wymienia przykładowe gatunki zwierząt (ssaków lub ptaków) występujące w poszczególnych ekosystemach lądowych świata 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje, na wybranym przykładzie ssaka, jego przystosowania do życia w określonym ekosystemie lądowym • przyporządkowuje gatunki roślin i zwierząt do właściwego ekosystemu świata: tundry, pustyni, wilgotnego lasu równikowego, lasu mieszanego (strefy umiarkowanej) 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje wybrane ekosystemy lądowe i wodne świata • porównuje, na przykładzie fenka i lisa polarnego oraz wielbłąda i niedźwiedzia polarnego, przystosowania ssaków do życia w różnych warunkach środowiska 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia stwierdzenie, że występowanie • określonego typu ekosystemu jest związane z warunkami środowiska (np. temperaturą, ilością wody) • syntetyzuje wiedzę na temat ekosystemów świata
Dział XII. PRZYSZŁOŚĆ KSZTAŁCENIA BIOLOGICZNEGO			
<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje źródła informacji dotyczące dalszego własnego kształcenia • uzasadnia wybór dalszej drogi własnego rozwoju 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady wykorzystania wiedzy biologicznej w codziennym życiu człowieka • przedstawia możliwości dalszego kształcenia po ukończeniu gimnazjum (wybór szkół i kierunków z rozszerzonym poziomem nauki biologii) 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia przydatność wiedzy biologicznej w życiu codziennym • podaje przykłady uczelnianych kierunków kształcenia, związanych z pogłębianiem wiedzy biologicznej 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia konieczność poznania samego siebie (swoich zdolności, predyspozycji) w planowaniu własnej kariery zawodowej

Wymagania podstawowe. Uczeń:		Wymagania ponadpodstawowe. Uczeń:	
ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra
<ul style="list-style-type: none"> wymienia przykłady zawodów związanych z biologią ocenia własne zainteresowania i uzdolnienia w kontekście wyboru dalszego kierunku kształcenia 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje źródła informacji na temat danego zawodu czy dalszego kształcenia w danym zawodzie 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia stwierdzenie, że w celu wykonywania danego zawodu, należy spełnić określone wymagania 	<ul style="list-style-type: none"> podaje krótką charakterystykę zawodów związanych z biologią